

vannmunnen» spann efter spann, och den ena tunnan fylles efter den andra.

Men äfven andra saker måste under sojdens vaktande iakttagas. Ogärna talade man med någon, ty man kunde så lätt försäga sig och använda oriktiga benämningar på hvad man sysslade med. Ordet »tjära» fick aldrig utsägas. Den hette »vejtå» (våtan, det våta) eller »gose» (godset); elden hette »livness» (det lefvande); äfven kärnveden — »fajtviden» — hade särskildt namn. Kom någon och slog sig i språk med en af de gamla »sojsgubbarna», fick han för den skull oftast till svar ett ilsket »Gu' natt!» eller »Ga dejn väg!» Skulle man så ogrannlaga ha betett sig, att man hade frågat: »Har I fat någ' spann tjäre da?» och icke använt den riktiga benämningen, kunde sojden med detsamma släckas. Det lönade icke mödan att fortsätta, ty förr eller senare måste då en olycka ske.

En gammal »sojsgubbe» i Kräklingbo, Gubben Sönnerqvist, höll eljest mycket styft på att det ej fick »jales» eller »gjånes» vid sojden, men hvarje kväll under bränningen läste han med hög röst, så att det hördes vida öfver skogen, sin aftonbön på följande sätt: »Gus-skulug för en go dag u Gud give uss en go natt. Amen.» Därefter ropade han med hög röst, så det ekade rundt om: »Ku-ku».

Så höllos länge och bevaras delvis ännu gamla sedvänjor vid »sojsbränningen». Ungdomarna hade roligt åt den gamle »sojsgubben» Nordström i Norrlanda, som de kallade biskopen — men de iakttog hans sojsbruk. Och när en af mina sagesmän i sin ungdom hade frågat en gammal »sojsgubbe»: »Vaför gär fabbror så?» hade han erhållit till svar: »Ja inte vajt ja, män så har mejne föfädar gärt u dajres föfädar ha gärt pa same vejs di, u de har alltit gat bra mä såjdu, när ja har gärt så, sått därför så halldar ja de gamle sidi ja mä».

Nils Lithberg.

Ett ålderdomligt åkerbruk.

Det är numera högst ovanligt att få taga direkt kännedom om åkerbruk, sådant det bedrefs i äldre tid, innan ännu verkligt skifte omskapat byalagens ägoförhållanden. Ett vackert exempel på

det gamla tegskiftets fortlefvande hade man ännu i slutet af 1890-talet i byn Fåleberg, Hassle socken, Skaraborgs län.¹ Numera torde det enda återstående åkerbruk inom Västergötland, som i det väsentliga bevarat liknande principer, vara att finna i Storegården Rackeby, Kållands härad, Skaraborgs län. Liksom Fåleberg är den en frälseby — fideikommiss i Pålman-Stiernsparreska släkten —, hvilket är anledningen till att eljest allmänt införda skiftesförändringar icke blifvit vidtagna.

Storegården Rackeby ligger i Rackeby socken på Kållands-halfön, vid pass en mil nordväst om Lidköping. Utägorna sträcka sig intill den ett par kilometer bort belägna Vänerstranden. Själftva byn är belägen vid kyrkan och delad i två afdelningar: Öfre Storegården närmast kyrkan, Nedre Storegården ett stycke nordväst därom. Inalles består den af 4 hemman med 90 tunnland åker på hvarje. Arrendet för hemman är 1,000 kr. Tidigare hade hvarje hemman 3 åbor, numera äro ett par i sambruk. Ännu äldre förhållanden lär man känna genom de gamla kartorna öfver byn.

År 1707 blef byn, som då var förlänad åt öfversten Hugo Hamilton, refvad och skattlagd på begäran af Reduktionskommissionen. Af de 4 hemmanen voro 2 — de närmast kyrkan belägna — bebyggda såsom säteri; härå voro 4 brukare, som hade hvar sin fjärdedel. De 2 andra hemmanen voro »stadiga» bondehemman och brukades af 8 bönder med hvar sin »fjärding». Hufvudåkrarna omkring byn kallades Östermarken och Västermarken, dessutom funnos utåkrar. De båda afdelningarnas ägor lågo teg om teg med hvarandra; i öfrigt voro de särskilda brukarnas småtegar »hopblandade» (de utmärkas ej heller å kartan). Särskildt anges, att intet »stort blandadt tegeskifte» finnes med närmast kringliggande byar. — Emellertid företogs år 1782—83 storskifte å Rackeby och angränsande byars »sammanblandade» ägor. Principen för skiftet anges: »lika mycken jord vid storskiftet som hvarje hemman förut i tegeskifte innehåft». Öfre Storegården (2 hemman) och Nedre Storegården (2 hemman), som båda ägdes af hofmarskalken A. M. Stiernsparre,

¹ Se Sven M. Lampa, Fåleberg, anteckningar om en gammal västgötaby, i Svenska Landsmålen XIX. 5.

Fig. 1. Storegården Rackeby, Källands hd, Västergötland. I förgrunden oskiftade tegar.

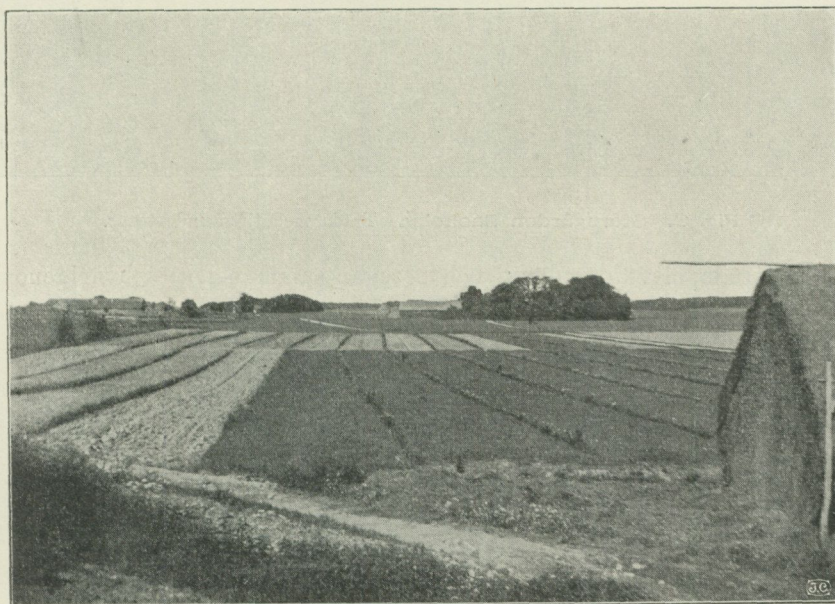

Fig. 2. Storegården Rackeby. Gamla tegar med renar.

erhöll sina ägor tillsammans. Slutligen vidtogs år 1836 laga skifte mellan byarna på begäran af Hunsala by, hvarvid bestämdes, att Storegården skulle förbli på »gamla tomten».

Tydligt är, att de olika skiftesordningarna, hvad Storegården vidkommer, icke varit af alltför ingripande art. Emellertid skedde för omkring 20 år sedan en förbättring i de traditionella anordningarna, i det en stor del af de smala, krokiga tegarna, fig. 1, 2, blefvo »tillrättade». Så t. ex. på den s. k. Maden — sommaren 1909 liggande

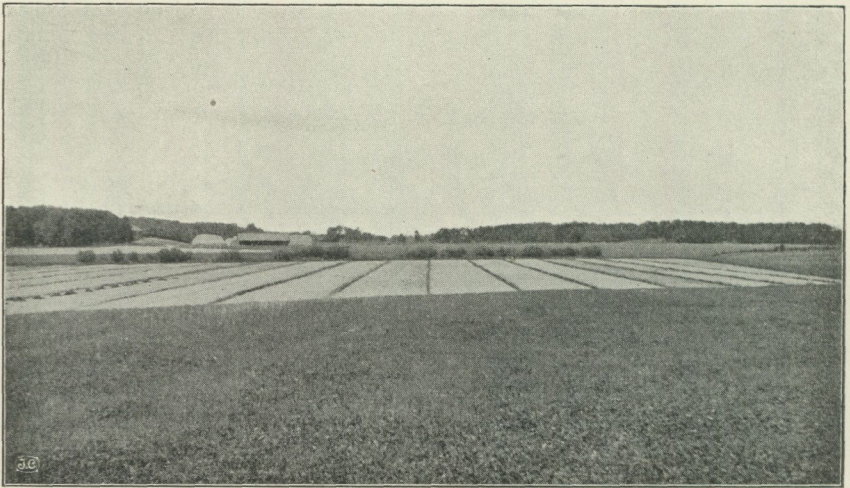

Fig. 3. Storegården Rackeby. Träda med tillrättade tegar.

såsom träda, fig. 3 — där 2 och 2 tegar sammanslagits, hvarigenom man erhållit raka tegar af 5 famnars bredd. Hvarje brukare hade här 2 tegar, dock icke liggande tillsammans, enär jorden är af olika beskaffenhet. Likaledes hade på nuvarande klöfvervall en del af de smala tegarna lagts ihop, då senast där var träda. På de åkrar, där de gamla, ofta krokiga tegarna finnas kvar, ha dessa en bredd af 2 å 3 famnar. — Gränsen mellan tegarna utgöres endast af »renar», men där diken finnas, omväxla ett dike och en ren. Vändtegarna måste köras af brukarna gemensamt.

Byn utgör ett s. k. »landbolag» och har en »landborättare», som tillsättes af ägaren. Den nuvarande, Anders Andersson, har inne-

haft sin befattning i 25 år. Brukarna sammankomma för öfverläggning ungefär en gång i veckan. En särskild ordning finnes för gemensamma angelägenheter, såsom när kreaturen skola föras i vall och dylikt.

Ännu torde till hvarje brukningsdel komma jord på omkring 100 olika ställen. En intressant syn är det, när byinnevånarna arbeta hvar på sina tegar, såsom t. ex. när man gallrar rofvor. Eller än mer när man släpper ut hästarna på de slagna klöfvertegarna: då myllrar där af folk och dragare; det är en efter nutida jordbruksförhållanden ovanligt stor styrka hästar, som blir sammanträngd på ett enda fält. Alltsammans är sådant, som den för jordbruk intresserade eljest icke lätteligen får se.

S. Lampa.

Ett bidrag till julgranens historia.

Juldagen 1817 skrifver grefvinnan Anna Margareta Sparre, född v. Essen, från sitt gods Trestena i Västergötland till sin kusin fru Charlotte Alsing, född Kruse, följande:

»I går afton var för barnena här mycken glädje å färde. Anne-Charlotte hade satt ett träd af granris eller snarare sagt en liten gran, och däruti fult mäd små vaxlius därtill stöpta, och däremellan confeckt och rusin hängande uti trådar. Dätta stod mitt på jultbordet. Vidare var på bordet bakbullar, äplen, sylt, confeckt af flere sorter. När alt var tilreds bådades barnena inn i förmaket. Där var calaset och glädien lyste utur allas ögon. Nu dracks the och aftonval åts, och därefter vankades julklappar, som ej var mindre roligt.»

Anne Charlotte är grefvinnan Sparres dotter i första giftet, gift med ryttmästare Johan Gustaf Granfelt från Dal, och barnen äro dessas söner och döttrar. Af ordalagen i brefvet tycks framgå, att detta var första gången julgran förekom på Trestena.

N. Sjöberg.